

A Körös-Maros Nemzeti Park tölgyön élő gubacsdarazsai

Dr. Csóka György

Abstract

Oak galling cynipids of the Körös-Maros National Park.: 68 different types of cynipid galls caused by 57 species of gall wasps have been found on the territory of the Körös-Maros National Park. This species richness approximately takes 60% of the species richness recorded in Hungary. The most widespread species are *Andricus lignicola*, *Cynips quercusfolii* and, *Andricus hungaricus*. The richest habitat is the old oak forest at Bélmegyer-Cserszád where 88% (50 species) of the total number of species were recorded. Experimentally proved that the taller and older trees can maintain higher number of species of oak cynipids than the smaller and younger trees.

Key words: oaks, *Quercus*, gall wasps, *Cynipidae*, Körös-Maros National Park

Bevezetés

A Körös-Maros Nemzeti Park területe cecidológiai kutatások szempontjából elhanyagoltnak mondható, a területre vonatkozóan ez idáig csak szórvány adatokat találhatunk. Ez a tény leginkább annak tudható be, hogy az alacsony erdősültségű Békés, Szolnok és Csongrád megye korábban nemigen vonzották a gubacsok iránt érdeklődő kutatókat, figyelmük sokkal inkább a nagyobb kiterjedésű hegy és dombvidéki tölgyesekre irányult. Általánosságban is elmondható, hogy a gubacsokozók elterjedésére vonatkozó magyarországi adatok leginkább néhány kiemelt helyre összpontosulnak (Balatonfelvidék, Őrség, egyes arborétumok, stb.) és számos igen értékes terület a mai napig gyakorlatilag érintetlennek, illetve feltáratlannak mondható. A Nemzeti Park területéhez legközelebbi említést érdemlő cecidológiai vizsgálatok a Tiszakürti és Tiszaigari Arborétumok területén folytak (AMBRUS 1971). Magam két korábbi munkámban közöltem a területre vonatkozó gubacsdarázs előfordulási adatokat (CSÓKA 1992, 1994). Gyula környékén gyűjtött gubacsdarazsokból kinevelt parazitoidokat ismertet THURÓCZY és CSÓKA (1997). E jelentésben a Körös-Maros Nemzeti Park területén az 1989-1997. időszakban gyűjtött, tölgyeken élő gubacsdarak fajlistáját ismertetem.

A gyűjtőhelyek felsorolása

A gyűjtőhely neve és UTM kódja után az adott helyen előforduló fajok száma található.
(Name, UTM code and number of species of localities.)

1. Bélmegyer - Cserszád	ES 19	50
2. Bélmegyer - Gereblyés	ES 18	24
3. Békéscsaba - Fényes	ES 16	27
4. Békésszentandrás-Dinnyéslapos	DS 69	7
5. Biharugra	ET 40	8
6. Bucsá	DT 93	8
7. Derekegyház - vadászház	DS 45	8
8. Dénesmajor	ES 36	43
9. Doboz - Bajidérek	ES 18	40
10. Doboz- belterület	ES 17	4
11. Doboz - Szanazug	ES 17	18
12. Füzesgyarmat - Hosszúsziget	ET 11	22
13. Gerla - Póstelek	ES 17	19
14. Gyomaendrőd - belterület	DS 89	7
15. Gyula - belterület	ES 26	10
16. Gyula - Kis ökörjárás	ES 26	34
17. Gyula - Mályvád	ES 27	29
18. Gyula - Remetei erdő	ES 27	43
19. Gyula - Városerdő	ES 27	28
20. Hódmezővásárhely - Kútvölgy	DS 54	2
21. Kiszombor	DS 51	3
22. Klárafalva	DS 41	7
23. Kondoros - belterület	DS 87	5
24. Körösladány	ET 00	7
25. Kunszentmárton	DS 48	14
26. Makó	DS 62	12
27. Mezőberény	ES 08	12
28. Mezőhegyes - belterület	DS 83	5
29. Orosháza	DS 75	3
30. Öcsöd	DS 59	19
31. Sarkad	ES 27	23
32. Szabadkígyós - kastélypark	ES 06	35
33. Szarvas - Anna liget	DS 68	26
34. Szarvas - Arborétum	DS 69	34
35. Szeghalom - Koplalókert	ET 10	17
36. Tótkomlós	DS 74	2
37. Újkígyós	ES 06	1
38. Vésztő - Mágor	ET 10	45
39. Vésztő - Vadas	ES 19	22

A területen előforduló fajok

A fajnév után zárójelben található szám arra utal, hogy az adott faj hány gyűjtőhelyről került elő.
(The number following the names means the amount of localities where the species occurs.)

1. *Andricus aestivalis* GIRAUD, 1859 bisex (5)

Quercus cerris hím virágain fejlődő, gömbölyű, rózsaszerű gubacs. Csak a kétivarú nemzedék ismert. Gyűjtőhelyek: 1, 2, 13, 18, 34

2. *Andricus ambiguus* TROTTER, 1899 unisex (24)

Szabálytalan alakú, kisméretű rügygubacs. A *Quercus cerris* kivételével a nálunk honos tölgyek bármelyikén előfordul. Elterjedt, gyakori faj. *Quercus robur*-ról gyűjtöttem. Gyűjtőhelyek: 1, 2, 3, 4, 5, 8, 9, 11, 12, 16, 17, 18, 19, 21, 25, 26, 27, 30, 32, 33, 34, 35, 38, 39

3. *Andricus anthracina* (CURTIS, 1838) unisex (29)

A levélfonáki ereken képződő kis méretű, gömbölyű gubacs. Valamennyi tölgyünkön előfordul, egyes szerzők még a honosított *Quercus rubra*-ról is említik. Ezt az adatot ez idáig nem sikerült megerősítenem. Az egész országban elterjedt, gyakori faj. A Nemzeti Park területén az egyik leggyakoribb cynipida gubacs, *Quercus robur*-ról és *Quercus macranthera*-ról gyűjtöttem (Szarvasi Arborétum). Gyűjtőhelyek: 1, 2, 3, 4, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 22, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39

4. *Andricus aries* (GIRAUD, 1859) unisex (15)

Hosszú, áralakú rügygubacs. *Quercus robur*-ról és *Quercus macranthera*-ról gyűjtöttem (Szarvasi Arborétum). Csak az egyivarú nemzedék ismert. Gyűjtőhelyek: 1, 2, 3, 8, 9, 16, 17, 18, 19, 30, 32, 33, 34, 38, 39

5. *Andricus caliciformis* (GIRAUD, 1859) unisex (17)

Gömbölyű, 4-7 mm átmérőjű egykamrás rügygubacs. Az egész országban elterjedt, de ritkán tömeges. A honos tölgyek bármelyikén kifejlődhet, itt *Quercus robur*-ról gyűjtöttem. Gyűjtőhelyek: 1, 2, 3, 8, 9, 11, 12, 16, 17, 18, 19, 31, 32, 33, 34, 38, 39

6. *Andricus callidoma* (HARTIG, 1841) unisex (2)

A kétivarú nemzedék a hím virágzaton képez apró gubacsokat, amelyek igen nehezen gyűjthetők. Az egyivarú nemzedék nyeles, bunkószerű, szabálytalanul bordázott, hirtelen kihegyesedő, egykamrás rügygubacsban fejlődik. Az országban számos gyűjtőhelye ismert, de ritka faj. Tápnövényei a *Quercus* szekcióba tartozó tölgyek, itt *Quercus robur*-on találtam meg. Gyűjtőhelyek: 1, 8

7. *Andricus caputmeduzae* (HARTIG, 1843) unisex (3)

Makkon fejlődő, tüskés, ágas-bogas, 50-70 mm nagyságú gubacs, csak az egyivarú nemzedék ismert. Tápnövénye bármely nálunk honos tölgy lehet, de egyértelműen a *Quercus petraea*-t és a *Q. pubescens*-t preferálja. A vizsgált területen *Quercus robur*-ról és *Q. macranthera*-ról került elő. Gyűjtőhelyek: 1, 16, 34

8. *Andricus conglomeratus* (GIRAUD, 1859) unisex (5)

Csoportosan megjelenő gömbölyű rügygubacs. Csak az egyivarú nemzedék ismert. Preferált tápnövényei a *Quercus robur* és a *Q. petraea*. A Nemzeti Park területén *Quercus robur*-ról gyűjtöttem. AMBRUS (1969) említése szerint ezt a gubacsot Balás Géza Hódmezővásárhelyen is gyűjtötte. Gyűjtőhelyek: 1, 3, 9, 16, 18,

9. *Andricus conificus* (HARTIG, 1843) unisex (2)

Kúpos, egykamrás rügygubacs. Csak az egyivarú nemzedék ismert. Szórványos előfordulású faj, korábban csak a hegy és dombvidéki *Q. petraea* és *Q. pubescens* állományokból került elő. A nemzeti park területén *Quercus robur*-ról gyűjtöttem. Gyűjtőhelyek: 1, 16

10. *Andricus coriarius* (HARTIG, 1843) unisex (11)

Szarvszerű nyúlványokkal borított szabálytalan alakú, többkamrás rügygubacs, nagysága a 40-50 mm-t is elérheti. Csak az egyivarú nemzedék ismert. Potenciális tápnövényei a *Quercus* alnembe tartozó tölgyek. *Quercus robur*-on és *Q. macranthera*-n gyűjtöttem. Gyűjtőhelyek: 1, 2, 8, 16, 17, 18, 31,32, 33, 34, 38

11. *Andricus coronatus* (GIRAUD, 1859) unisex (4)

Csillagszerű nyúlványokat viselő, egykamrás rügygubacs. Az országban sokfelé előfordul, de nem tömeges. Tápnövényei a *Quercus* alnembe tartozó tölgyek. A Nemzeti Park területén *Quercus robur*-ról gyűjtöttem. Gyűjtőhelyek: 1, 16, 32, 38

12. *Andricus corruptrix* (SCHLECHTENDAL, 1870) unisex (21)

Kétivarú nemzedéke 1-2 mm nagyságú rüygubacsban, *Quercus cerris*-en fejlődik. E gubacsot Magyarországon még nem gyűjtötték (illetve nem ismerték fel). Egyivarú nemzedéke a *Quercus* alnem fajainak rügyén okoz szabálytalan alakú gubacsokat. Ez az egész országban elterjedt, gyakran tömeges. *Quercus robur*-ról került elő. Gyűjtőhelyek: 1, 2, 3, 8, 9, 11, 12, 15, 16, 17, 18, 19, 22, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 38, 39

13. *Andricus curator* HARTIG, 1840 bisex & unisex (25)

A kétivarú nemzedék a fiatal hajtáson, levélen okoz gubacsot, az egyivarú nemzedék egykamrás, tojás alakú, enyhén hegyesedő rüygubacsban fejlődik. Az összes honos *Quercus* faj lehet tápnövénye. A felsorolt gyűjtőhelyek mindegyikén *Q. robur*-ról került elő. Az egész országban, így a Nemzeti Park területén is elterjedt, gyakori faj. Gyűjtőhelyek: 1, 2, 3, 4, 5, 8, 9, 11, 12, 13, 16, 17, 18, 19, 25, 26, 27, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 38, 39

14. *Andricus cydoniae* GIRAUD, 1859 bisex (6)

Quercus cerris hajtásvégén képez levelekkel borított, bunkószerű, többkamrás gubacsot. Egyivarú nemzedékét nem ismerjük. Gyűjtőhelyek: 1, 2, 13, 18, 34, 38

15. *Andricus fecundator* (HARTIG, 1840) bisex & unisex (29)

A kétivarú nemzedék hím virágokon okoz 2-3 mm nagyságú, tojás alakú gubacsot. Az egyivarú nemzedék 20-30 mm nagyságú, tobozszerű rüygubacsban fejlődik. Preferált tápnövénye a *Quercus robur*, de ritkábban más *Quercus* alnembe tartozó fajokon is kifejlődhet. Mindkét nemzedék gubacsja elterjedt, gyakran tömeges, mivel azonban a kétivarú gubacs csak igen rövid ideig (néhány héttig) van a fán, általában ritkábban gyűjtik. A vizsgált területen mindkét nemzedék gubacsait *Quercus robur*-ról gyűjtöttem. Gyűjtőhelyek: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 9, 11, 12, 13, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 24, 25, 26, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 38, 39

16. *Andricus galaeatus* (GIRAUD, 1859) unisex (5)

8-12 mm hosszú, hagyma alakú, hosszanti irányban bordázott, egykamrás rüygubacs. Csak az egyivarú nemzedék ismert. Az egész országban elterjedt, de általában nem tömeges. Tápnövényei a *Quercus* alnembe tartozó tölgyek, a területen *Quercus robur*-ról került elő. Gyűjtőhelyek: 1, 3, 8, 16, 38

17. *Andricus gallaetinctoriae* (OLIVIER, 1791) unisex (13)

Egykamrás gömbölyű rügygubacs. A terület kocsányos tölgyein, kortól függetlenül bárhol előfordulhat. Csak az egyivarú nemzedék ismert. A Szarvasi Arborétumban *Quercus macranthera*-ról is gyűjtöttem. Gyűjtőhelyek: 1, 2, 3, 8, 13, 15, 16, 17, 18, 32, 33, 38, 39

18. *Andricus gemmeus* (GIRAUD, 1859) unisex (4)

Érdes felületű, 2-3 mm átmérőjű, gömbölyű rügygubacs, *Quercus robur*-on gyűjtöttem. Kétivarú nemzedéke *Quercus cerris*-en, apró, nehezen észrevehető rügygubacsokban fejlődik. A területen minden bizonnyal ez is jelen van, de ezidáig nem sikerült gyűjteni. Gyűjtőhelyek: 1, 8, 18, 38

19. *Andricus giraudianus* DALLA TORRE & KIEFFER, 1910 unisex (3)

10-20 mm hosszú, nyeles, szabályosan bordázott, buzogányszerű, egykamrás rügygubacs. Csak az egyivarú nemzedék ismert. Tápnövényei a *Quercus* alnem fajai, *Quercus robur*-ról gyűjtöttem. Ritka. Gyűjtőhelyek: 1, 9, 38

20. *Andricus grossulariae* GIRAUD, 1859 bisex (3)

Májusban, a *Quercus cerris* hím virágain, csoportosan megjelenő, 6-8 mm hosszúságú, egykamrás gubacs. Egyivarú nemzedéke nem ismert. Pósteleken és a Szarvasi Arborétumban gyűjtöttem. Gyűjtőhelyek: 13, 18, 34,

21. *Andricus hungaricus* (HARTIG, 1843) unisex (32)

Nagyméretű egykamrás, gömbölyű rügygubacs. A kétivarú nemzedék nem ismert. Monofág, tápnövénye a *Quercus robur*. A Körös-Maros Nemzeti Park területén az egyik leggyakoribb gubacs, gyakorlatilag bárhol megtalálható. A nagyméretű gubacs a gubacsokozón kívül gazdag inquiline és parazitoid faunát tart el. Parazitoid faunáját THUROCY és mtsa-i (1997) foglalták össze. E munkában számos, a Nemzeti Park területéről származó adat is található. Gyűjtőhelyek: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 30, 31, 32, 33, 34, 38, 39

22. *Andricus inflator* HARTIG, 1840 bisex & unisex (24)

A kétivarú nemzedék fiatal hajtások végén okoz bunkószerű vastagodást. Az egyivarú nemzedék 3-5 mm nagyságú, egykamrás rügygubacsban fejlődik. Tápnövényei a *Quercus* alnembe tartozó tölgyek. Mindkét gubacs elterjedt, a kétivarú gyakran tömeges, az egyivarú nehezen gyűjthető. Mindkettőt *Quercus robur*-on gyűjtöttem. Gyűjtőhelyek: 1, 2, 3, 6, 8, 11,12, 13, 16, 17, 18, 19, 22, 25, 26, 27, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 38, 39

23. *Andricus kollari* (HARTIG, 1843) bisex & unisex (24)

A kétivarú nemzedék *Quercus cerris* rügyek belsejében okoz apró, csoportos gubacsokat. Az egyivarú generáció 10-30 mm átmérőjű, szabályos gömb alakú rügygubacsban, a *Quercus* alnem fajain fejlődik. Az egész országban elterjedt, gyakori faj. Az egyivarú nemzedék a fiatal fácskákat, sarjakat preferálja. A Körös-Maros Nemzeti Park területén *Quercus robur*-okon szinte mindenütt előfordul. Gyűjtőhelyek: 1, 3, 7, 8, 9, 11, 12, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 25, 26, 27, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 38, 39

24. *Andricus lignicola* (HARTIG, 1840) unisex (37)

Kétivarú nemzedéke cser rügyeiben fejleszt apró, csoportos gubacsokat, mely nehezen vehető észre, ezért ritkán gyűjtik. Habár a Nemzeti Park területén valószínűleg jelen van, ez idáig nem gyűjtöttem. Az egyivarú nemzedék 7-15 mm nagyságú, sötét színű, egykamrás rügygubacsban a *Quercus* alnem fajain fejlődik. Elterjedt, gyakran tömeges gubacs. A Nemzeti Park területén bárhol gyűjthető. *Quercus robur*-ról és *Q. macranthera*-ról került elő. Gyűjtőhelyek: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20,21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 38, 39

25. *Andricus lucidus* (HARTIG, 1843) unisex (14)

Gömbölyű, tüskés felületű rügygubacs a *Quercus* alnem fajain. Ritkábban makkon is kifejlődhet. Csak az egyivarú nemzedék ismert. Elterjedt, de ritkán tömeges. *Quercus robur*-ról került elő. Gyűjtőhelyek: 1, 3, 8, 9, 12, 13, 15, 16, 17, 18, 19, 35, 38, 39

26. *Andricus mayri* (WACHTL, 1879) unisex (3)

A hím virágzati tengelyen képződő, gömbölyű, tompa nyúlványokkal fedett gubacs. Csak az egyivarú nemzedéke ismert. Potenciális tápnövényei a *Quercus* alnembe tartozó fajok. A Nemzeti Park területén *Quercus robur*-ról gyűjtöttem. Ritka faj. Gyűjtőhelyek: 8, 9, 38

27. *Andricus multiplicatus* GIRAUD, 1859 bisex (7)

Mogyoró, dió nagyságú többkamrás gubacs halmaz, melyet torzult levelek borítanak. Monofág, tápnövénye a *Quercus cerris*. Elterjedt, gyakori faj. Gyűjtőhelyek: 1, 16, 17, 18, 19, 34, 38

28. *Andricus nudus* ADLER, 1881 unisex (2)

Kétivarú nemzedéke barkagubacsot képez, ez a területről mostanáig nem került elő. Az egyivarú nemzedék árszerű, szabályosan bordázott, egykamrás rügygubacsban fejlődik. Ismert hazai tápnövényei a *Quercus petraea*, *Q. pubescens* és a *Q. robur*. A Nemzeti Park területén ez utóbbi tápnövényről gyűjtöttem. Az egész országban ritka. Gyűjtőhelyek: 8, 32

29. *Andricus panteli* (TAVARES, 1901) unisex (1)

Morfológiailag gyakorlatilag megegyezik a hím virágzati tengelyen fejlődő *Andricus mayri* (WACHTL, 1879) faj gubacsával, ez azonban rügyön fejlődik. Egyes vélemények szerint nem önálló faj, csak az előbb említett faj alfaja. A *Quercus* alnem tölgyein fejlődik, ritka faj. *Quercus robur*-on gyűjtöttem. Gyűjtőhely: 38

30. *Andricus quadrilineatus* HARTIG, 1840 unisex (7)

3-5 mm hosszú, egykamrás szabálytalan tojásdad alakú gubacsot képez a hím virágokon. Csak az egyivarú nemzedék ismert. Ismert tápnövényei a *Quercus petraea* és a *Q. robur*. Az utóbbiról gyűjtöttem. Gyűjtőhelyek: 1, 8, 9, 18, 32, 33, 38

31. *Andricus quercuscalicis* (BURGSDORF, 1873) bisex & unisex (29)

A kétivarú nemzedék a cser hím virágjain, kb. 2 mm hosszúságú, általában tömegesen jelenlévő gubacsokban fejlődik. Kizárólagos tápnövénye a *Quercus cerris*, gyakorlatilag mindenütt előfordul, ahol virágzó cserekek vannak jelen. Az egyivarú nemzedék *Quercus robur* makkján képez ragadós felületű, szabálytalan alakú, egykamrás gubacsot. Mindenütt gyakori, ahol idősebb kocsányos tölgyek vannak, nem ritkán a makktermés 90-95%-át is fertőzheti. Mivel a kétivarú nemzedék tömeges, és a diszperziós képessége nagyon jó, (a szél segítségével akár 50-60 km-re is eljuthat) olyan kocsányos tölgy egyedeken is megtalálható, amelyek közelében nincs cser. Az egyivarú nőstények viszont jóval nagyobbak, és sokkal kevésbé mozgékonyak, ezért szinte bizonyos, hogy nem kerülnek vissza a cser egyedekre, melyekre petézniük kellene. Így feltételezhető, ezeken a cserektől távolabb álló kocsányos tölgyeken minden évben lokális betelepítés és kihalás megy végbe. Alternatív lehetőség, hogy ezeken a "szigeteken" tisztán parthenogenetikus szaporodás megy végbe. A faj egyébként az egész országban elterjedt, gyakori.

Az egyivarú gubacsot a Szarvasi Arborétumban *Quercus macranthera*-n is megtaláltam. Gyűjtőhelyek: 1, 2, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 30, 31, 32, 33, 34, 36, 38, 39

32. *Andricus quercusradicis* (FABRICIUS 1798) bisex (15)

A kétivarú nemzedék hajtások, levelek belsejében képez apró gubacsokat, melyek jelenléte általában csak a darázs kirepülése után válik láthatóvá. Az egyivarú nemzedék a talajfelszínhez közeli gyökereken diónyi, vagy még nagyobb méretet is elérő, többkamrás gubacsban fejlődik. Rejtett életmódja miatt nehezen gyűjthető. Tápnövénye bármely nálunk honos tölgy lehet. Elterjedt, gyakori faj. A Nemzeti Park területén a kétivarú nemzedék gubacsait *Quercus robur*-on találtam meg. Gyűjtőhelyek: 1, 3, 8, 9, 12, 16, 17, 18, 19, 30, 32, 33, 34, 38, 39

33. *Andricus quercustozae* (BOSC, 1792) unisex (3)

Nagyméretű (30-40 mm átmérőjű), egykamrás rügygubacs. Csak az egyivarú nemzedék ismert. Preferált tápnövényei a *Quercus petraea* és a *Q. pubescens*. A hegy és domvidéki tölgyesekben elterjedt és gyakori, síkvidéki kocsányos tölgyesekben ritkább. Gyűjtőhelyek: 8, 9, 32

34. *Andricus semiationis* (GIRAUD, 1859) unisex (3)

8-15 mm hosszú, hegyes, nyeles, buzogányszerű gubacs a virágzati tengelyen. Csak az egyivarú nemzedék ismert. Tápnövényei a *Quercus robur* és a *Q. petraea*. A Nemzeti Park területén az előbbin gyűjtöttem. Szórványos előfordulású, ritka faj. Gyűjtőhelyek: 8, 9, 18

35. *Andricus solitarius* (FONSCOLOMBE, 1832) unisex (14)

A kétivarú nemzedék apró barkagubacsokban fejlődik, ezt a területről nem gyűjtöttem. Az egyivarú gubacs hegyes, madárfejhez hasonló, egykamrás rügygubacs. Tápnövényei a *Quercus alnem* tölgyei. Elterjedt, gyakori faj. Gyűjtőhelyek: 1, 3, 8, 9, 17, 18, 19, 31, 32, 33, 34, 35, 38, 39

36. *Andricus superfetationis* (GIRAUD, 1859) unisex (3)

5-8 mm nagyságú gömbölyű gubacs, mely a makk-kupacs peremén fejlődik. Csak az egyivarú nemzedék ismert. Potenciális tápnövényei a *Quercus alnem* tölgyei, itt *Quercus robur*-ról gyűjtöttem. Szórványos előfordulású faj. Gyűjtőhelyek: 2, 18, 38

37. *Andricus seckendorfii* (WACHTL, 1879) unisex (6)
 A makk-kupacs szegélyén, vagy magán a makkon fejlődő, gömb alakú, tüskével fedett gubacs. Csak az egyivarú nemzedék ismert. Tápnövényei a *Quercus* alnem fajai. A területen *Quercus robur*-ról gyűjtöttem. Szórványos előfordulású. Gyűjtőhelyek: 1, 8, 9, 17, 18, 38
38. *Andricus testaceipes* HARTIG, 1840 bisex & unisex (22)
 A kétivarú nemzedék a levélnyélen, a levél főerén okoz vastagodást. Az egyivarú nemzedék talajhoz közeli hajtásokon, csoportosan megjelenő kúpos gubacsokban fejlődik. Preferált tápnövénye a *Quercus robur*. Gyakori, sokszor tömeges faj, bár az egyivarú nemzedék gubacsa nehezen vehető észre. Gyűjtőhelyek: 1, 2, 3, 8, 9, 11, 12, 13, 16, 17, 18, 19, 25, 27, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 38, 39
39. *Andricus tinctoriusnostrus* (STEFANI, 1886) unisex (6)
 A kétivarú nemzedék a hím virágzaton okoz apró gubacsokat. Az egyivarú nemzedék 4-6 mm nagyságú, gömbölyű, szabálytalan bütykökkel borított egykamrás rügygubacsban fejlődik. Csak az utóbbit gyűjtöttem, kocsányos tölgyről. Gyűjtőhelyek: 1, 3, 8, 9, 18, 38
40. *Andricus truncicola* (GIRAUD, 1859) unisex (4)
 6-7 mm nagyságú, kerek, egykamrás rügygubacs. Csak az egyivarú nemzedék ismert. Tápnövényei a *Quercus* alnem fajai, a területen *Quercus robur*-ról gyűjtöttem. Mérsékelt gyakori. Gyűjtőhelyek: 1, 8, 9, 38
41. *Aphelonyx cerricola* (GIRAUD, 1859) unisex (6)
Quercus cerris hajtásain, általában csoportosan megjelenő gubacs, csak az egyivarú nemzedék ismert. Gyakori, bár a területen csak néhány helyen gyűjtöttem. Gyűjtőhelyek: 1, 16, 18, 19, 34, 38
42. *Biorhiza pallida* (OLIVIER, 1791) bisex (23)
 A kétivarú nemzedék, tavasszal, dió nagyságú, pirosas, szivacsos, többkamrás rügygubacsban fejlődik. Az egyivarú gubacs mogyoró nagyságú, a felszínhez közeli vékony gyökereken található. Tápnövényei a *Quercus* alnem fajai. Gyakori, tömeges faj, bár az egyivarú nemzedék nehezen gyűjthető. Gyűjtőhelyek: 1, 2, 3, 6, 7, 8, 9, 12, 13, 16, 17, 18, 19, 23, 24, 25, 27, 30, 31, 32, 33, 34, 38

43. *Callirhytis glandium* (GIRAUD 1859) unisex (11)

A kétivarú nemzedék a fiatal hajtásokban fejlődik, jelenlétéről általában csak a kirepülési nyílás árulkodik. Az egyivarú nemzedék a makk belsejében, általában a kupacs felőli oldalon, csoportosan fejlődik. Tápnövénye bármely honos *Quercus* faj lehet, a Nemzeti Park területén *Quercus cerris*-ről és *Quercus trojana*-ról gyűjtöttem. Elterjedt, gyakori, esetenként tömeges faj, de mivel nehezen vehető észre, általában ritkábbnak tartják. Gyűjtőhelyek: 1, 8, 9, 13, 17, 18, 19, 31, 32, 34, 38

44. *Cynips agama* HARTIG, 1840 unisex (6)

A levélfonákon egyesével, vagy laza csoportokban előforduló, apró gömbölyű gubacsok. Csak az egyivarú nemzedék ismert. Preferált tápnövénye a *Quercus petraea*, de a cser kivételével más fajokon, így a *Quercus robur*-on is előfordul. Gyűjtőhelyek: 1, 8, 18, 31, 34, 38

45. *Cynips disticha* HARTIG, 1840 bisex & unisex (6)

A kétivarú gubacs a levél széléhez kapcsolódó, 5 mm hosszú, egykamrás, hengeres gubacs. Az egyivarú nemzedék a levélfonákon képez bordázott, gömbölyű gubacsokat. Tápnövényei a *Quercus* alnem fajai, a területen mindkét nemzedékét *Quercus robur*-ról gyűjtöttem. Nem túl gyakori. Gyűjtőhelyek: 1, 3, 8, 9, 18, 32

46. *Cynips divisa* HARTIG, 1840 unisex (19)

A kétivarú nemzedék 2-3 mm hosszú, hengeres gubacsba a levél élen, vagy a hím virágzaton fejlődik. Az egyivarú nemzedék a levél fonákján 4-6 mm nagyságú, fényes, kemény, egykamrás gubacsokat okoz. Tápnövényei a *Quercus* alnem fajai. Gyakori. Gyűjtőhelyek: 1, 2, 3, 8, 9, 12, 16, 17, 18, 19, 26, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 38, 39

47. *Cynips longiventris* HARTIG, 1840 unisex (29)

Kétivarú nemzedéke 2-3 mm nagyságú, tojás alakú rügygubacsban fejlődik. Nehezen gyűjthető. A nemzeti Park területén az egyivarú generáció gubacsát gyűjtöttem. Ez 8-10 mm átmérőjű, gömbölyű, szivacsos, egykamrás gubacs a levél fonákján. Preferált tápnövénye a *Quercus robur*, ritkábban *Q. petraea*-n is előfordul. Elterjedt, de általában nem tömeges faj. A Szarvasi Arborétumban a kocsányos tölgyhöz igen közel álló *Quercus pedunculiflora*-n is megtaláltam. Gyűjtőhelyek: 1, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 22, 25, 26, 27, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 38, 39

48. *Cynips quercusfolii* LINNAEUS, 1758 bisex & unisex (34)

A kétivarú nemzedéke tojás alakú rügygubacsot fejleszt, ezt a területen nem gyűjtöttem. Az egyivarú nemzedék 15-25 mm nagyságú, szívacsos, egykamrás, gömbölyű gubacsban fejlődik a levél fonákján. Felülete *Quercus robur*-on sima, *Q. petraea*-n bibircses. Mindenütt megtalálható, gyakori gubacs. *Quercus robur* mellett *Q. pedunculiflora*-n is gyűjtöttem. Gyűjtőhelyek: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 38, 39

49. *Neuroterus albipes* (SCHENK, 1863) bisex & unisex (19)

A kétivarú nemzedék a levél élén fejleszt apró, ovális gubacsot. Az egyivarú gubacs a levél színén, vagy fonákján található, lapos lencse alakú. Tápnövényei a *Quercus* alnem fajai. Gyakori. Gyűjtőhelyek: 1, 2, 3, 8, 9, 11, 12, 16, 17, 18, 19, 25, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 38

50. *Neuroterus aprilinus* (GIRAUD, 1859) bisex (12)

A kétivarú nemzedék hólyagszerű, egykamrás rügygubacsban fejlődik. A rügyfakadással egy időben jelenik meg. Igen gyorsan kifejlődik, majd elszárad. Elterjedt, gyakori faj, de mivel az évek csak kb. 2-3 hetében gyűjthető, általában ritkábbnak ítélik. Egyivarú nemzedéke a hím virágzaton okoz gubacsot. Csak a kétivarú gubacsot gyűjtöttem, *Quercus robur*-on. Gyűjtőhelyek: 1, 8, 9, 11, 12, 18, 19, 31, 32, 33, 34, 38

51. *Neuroterus lanuginosus* GIRAUD, 1859 unisex (1)

4-5 mm átmérőjű, 3-4 mm magas, finom szőrrel fedett, hengerszerű gubacs a levél fonákján. Csak az egyivarú nemzedék ismert. Kizárólagos tápnövénye a *Quercus cerris*. Habár az száraz, meleg cseresekben általában gyakori, a Nemzeti Park területén csak Bélmegyerről került elő, onnan is csak néhány példánya. Gyűjtőhely: 1

52. *Neuroterus macropterus* (HARTIG, 1843) unisex (5)

A cser hajtásain képez változó hosszúságú (10-70 mm) orsó alakú vastagodásokat. Csak az egyivarú nemzedék ismert. Gyakori faj. Gyűjtőhelyek: 1, 8, 16, 32, 38

53. *Neuroterus numismalis* (GEOFROY IN FOURCROY, 1875) bisex & unisex (19)

A kétivarú nemzedék a levéllemezben képez apró, lapos, hólyagszerű gubacsot. Az egyivarú nemzedék a levél fonákján kerek, aranyló sárga, selyemfényű gubacsokban fejlődik. Tápnövényei a *Quercus* alnem fajai. Gyakori, időnként és helyenként tömeges. Gyűjtőhelyek: 1, 2, 3, 8, 9, 11, 12, 13, 16, 17, 18, 19, 31, 32, 33, 34, 35, 38, 39

54. *Neuroterus quercusbaccarum* (LINNAEUS, 1758) bisex & unisex (28)

A kétivarú nemzedék tölgyek hím virágain, vagy levelein képez gömbölyű, áttetsző 5-7 mm átmérőjű gubacsot. Az egyivarú nemzedék levélfonákon okoz lencseszerű, lapos gubacsokat. Általában csoportosan, gyakran tömegesen jelenik meg. A cser kivételével minden nálunk honos tölgyön előfordulhat. A Nemzeti Park területén mindkét nemzedéke elterjedt, gyakori. *Quercus robur*-on, valamint a Szarvasi Arborétumban *Q. macranthera*-n gyűjtöttem. Gyűjtőhelyek: 1, 2, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 16, 17, 18, 19, 24, 25, 26, 27, 28, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 38, 39

55. *Neuroterus saliens* (KOLLAR, 1857) bisex & unisex (9)

Kétivarú nemzedékét, mely tölgyek makkjában fejlődik, korábban *Neuroterus glandiformis*-ként ismerték. Egyivarú nemzedéke hosszúkás apró gubacsban fejlődik a *Quercus cerris* levélfonáki főerén. A Körös-Maros Nemzeti Park területén mindkét nemzedéke előfordul. Gyűjtőhelyek: 1, 16, 8, 17, 18, 19, 32, 34, 38

56. *Neuroterus tricolor* HARTIG, 1841 unisex (2)

Kétivarú nemzedéke szőrös, gömbölyű, 3-4 mm átmérőjű gubacsot okoz, mely átnövi a levéllemezt. A Nemzeti Park területén csak az egyivarú generáció gubacsát gyűjtöttem, *Quercus robur*-on. Ez a levélfonákon tányérszerű, peremes, egykamrás gubacs. A *Quercus* alnem fajain fordul elő, ritka. Gyűjtőhelyek: 1, 9

57. *Synophrus politus* HARTIG, 1843 bisex (7)

Quercus cerris hajtásain képez gömbölyű, fásodó, egykamrás gubacsokat. Csak a kétivarú nemzedék ismert. Az egész országban elterjedt, mindenütt megtalálható, ahol a cser jelen van. Gyűjtőhelyek: 1, 8, 16, 18, 32, 34, 38

Értékelés

A Nemzeti Park területén, 57, tölgyön élő gubacsdarázs faj jelenléte nyert bizonyítást. 11 faj esetében mindkét nemzedéket gyűjtöttem, azaz összesen 68 gubacstípus került elő. Az 57-es fajszám a magyarországi tölgy gubacsdarázs faunának mintegy 60 %-át teszi ki. Ez a magas fajszám is igazolja, hogy ez a korábban elhanyagolt terület fajokban gazdag, mindenképpen méltó a figyelemre. Joggal feltételezhető az is, hogy a jövőben további fajok fognak előkerülni.

Legelterjedtebb faj az *Andricus lignicola*, mely a gyűjtőhelyek 95 %-án (37) előkerült. További igen elterjedt fajok a *Cynips quercusfolii* (87% - 34 gyűjtőhely) az *Andricus hungaricus* (82% - 32 gyűjtőhely), az *Andricus quercuscalicis*, az *Andricus fecundator* az *Andricus anthracina* és a *Cynips longiventris* (74% - 29 gyűjtőhely), a *Neuroterus quercusbaccarum* (72% - 28 gyűjtőhely).

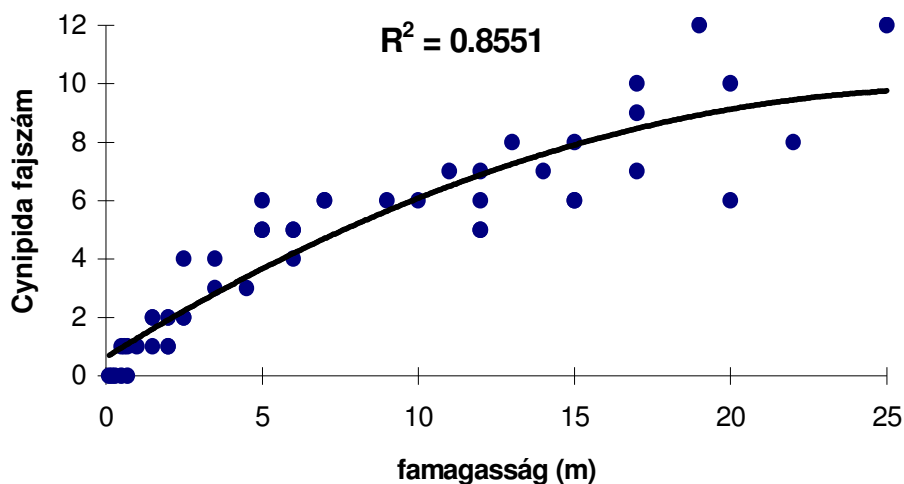
Ezekkel szemben az *Andricus panteli* és a *Neuroterus lanuginosus* elterjedési aránya 3 % (1-1 gyűjtőhely), az *Andricus nudus*-é, a *Neuroterus tricolor*-é, az *Andricus callidoma*-é és az *Andricus conficus*-é 5 % (2-2 gyűjtőhely), az *Andricus caputmeduzae*-é, az *Andricus grossulariae*-é, az *Andricus mayri*-é, az *Andricus quercustozae*-é, az *Andricus semiationis*-é, *Andricus superfetationis*-é pedig 8% (3-3 gyűjtőhely). Megemlítenéd, hogy az *A. grossulariae*, az *A. quercustozae* és az *A. caputmeduzae* országos viszonylatban egyáltalán nem tartozik a ritka gubacsok közé. Sokkal inkább arról van szó, hogy e fajok inkább a domb-, és hegyvidéki csereseket (*A. grossulariae*), illetve kocsánytalan, molyhos tölgy állományokat preferálják (*A. caputmeduzae*, *A. quercustozae*). Az ezeken túl felsorolt, 3-8 % elterjedési aránnyal bíró fajok azonban már országos viszonylatban is kifejezetten ritkának mondhatók.

Fajokban leggazdagabb gyűjtőhely Bélmegyer, Cserszád tölgyes, ahonnan az egész területen gyűjtött fajszám 88 %-a (50 faj) került elő. További igen értékes területek: Vésztő, Mágor 79 % (45 faj), Dénesmajor és Gyula, Remetei erdő 74 % (42-42 faj). Fajokban gazdag területek továbbá még Doboz, Gyula- Kis ökörfárás, a Szabadkígyósi kastélypark 61% (35 faj), a Szarvasi Arborétum 60 % (34 faj).

Figyelemre méltó, hogy a fajokban leggazdagabb gyűjtőhelyek idős állományok, illetve idős fákat is tartalmazó tömbök. Bizonyított tény, hogy a famagasság erősen befolyásolja a fán található gubacsdarázs fajok számát (lásd 1. ábra). Az egy adott fán található gubacsdarázs fajok száma eszerint 85 %-ban a fa magasságától függ. Az ábrával kapcsolatban a következő kiegészítő megjegyzést kell tenni. Valószínű, hogy a 6 m-nél magasabb fák fajgazdagsága a fa magasságával növekvő mértékben alulreprezentált. Ennek oka az, hogy a rendelkezésemre álló technikai segédeszközzel is (teleszkópos ágnyeső olló) csak 6 m magasságig tudtam mintákat venni, így a korona 6 m feletti része gyakorlatilag teljesen kimaradt a vizsgálatból. Ez pedig azt jelenti, hogy míg a kisebb (1-2-3 m magas) fák fajszáma meglehetősen biztonságosan megállapítható, a nagyobb fáknál a koronának már csak egy kisebb, és a növekvő famagassággal csökkenő hányada kerül mintázásra. Így tehát az ábrán látható görbe meredeksége reprezentatívabb mintavétel esetén még nagyobb lenne, azaz a fajgazdagság famagasságtól való függése még az eddiginél is nyilvánvalóbb lenne.

1. ábra: A gubacsdarázs fajok száma a famagasság függvényében (Gyula, Remetei erdő - *Quercus robur*)

Fig.1. Number of species against the height of trees
(x-axis: height of trees, y-axis: number of species)

A famagasság és a fajgazdagság ezen összefüggése három alapvető okkal magyarázható. Ezek a következők:

1. A nagyméretű faegyedek geometriai értelemben is nagyobb "célfelületet" szolgáltatnak a megtelepedő rovaroknak, azaz a rovarok sokkal nagyobb eséllyel kerülnek rájuk, mint a kisebb fákra.
2. A nagyméretű fák általában idősebbek is, így a sokkal hosszabb az időtartam is, ami alatt a rovarok - esetünkben a gubacsdarazsak - rájuk találhatnak.
3. Az idősebb fák számos olyan strukturális forrással rendelkeznek, melyet fiatal fákon nem vagy csak kisebb mennyiségben találhatunk meg. Ilyen pld. a virágzat, a termés, a különféle durvaságú kéreg, stb.

A korábban felsorolt ritka gubacsdarázs fajok egyetlen kivétellel (*Andricus conificus*-Gyula, Kis ökörjárás) idős (50 évnél idősebb) nagyméretű fákról kerültek elő. Az állomány kora mellett a *Quercus cerris* és a *Q. robur* együttes előfordulása az a tényező, mely a gubacsdarazsak fajgazdagságát számottevő mértékben növeli. A kocsányos tölgytől taxonómiai távolálló cser egyrészt számos szigorúan monofág gubacsdarázs fajt tart el (pld. *Aphelonyx cerricola*, *Chilaspis*

nitida, *Synophrus politus*), másrészt pedig jelenléte elengedhetetlen a gazdaváltással szaporodó gubacsdarazsak életéhez. Jelen ismereteink szerint 6 faj valamelyik nemzedékének a cser obligát tápnövénye. Ezek a következők (*Andricus corruptrix*, *A. gemmeus*, *A. kollari*, *A. lignicola*, *A. quercuscalicis*, *Neuroterus saliens*). Az első öt esetében a tavaszi kétivarú nemzedék él cseren, míg a *Neuroterus saliens* esetében az őszi egyivarú nemzedék kizárólagos tápnövénye a cser. Feltételezhető azonban, hogy az itt felsorolt gazdaváltó fajokon túl számos más faj is gazdaváltással szaporodik. Ez esetben pedig előfordulásuknak akkor is elengedhetetlen feltétele a cser és a *Quercus* alnem tölgyeinek együttes előfordulása, ha ezen tulajdonságukról nem tudunk.

Köszönetnyilvánítás

A tölgyek gubacsdarazsaival kapcsolatos kutatásokat a Körös-Maros Nemzeti Park Igazgatóság támogatta. A terepi munkákban Dobrosi Dénes nyújtott rendszeres segítséget.

Irodalom

- Ambrus B. (1969): Adatok a hazai gubacsfauna ismeretéhez. VII. Méhes Gyula gubacsgyűjteménye. Folia Ent. Hung. 22:49-100.
- Ambrus B. (1971): Adatok a hazai gubacsfauna ismeretéhez, IX. A tiszakürti és a tiszaiigari arborétumok gubacsairól. Fol. Ent. Hung. 24:403-426.
- Csóka Gy. (1992): Adatok és megjegyzések néhány kevésbé gyakori Cynipida-gubacs magyarországi elterjedéséhez. Fol. Ent. Hung. LIII.: 251-252.
- Csóka Gy. (1994): Adatok a tölgyeken élő gubacsdarazsak (Hymenoptera: Cynipidae) magyarországi elterjedésére és tápnövényválasztására vonatkozóan. Erd. Kut. 84.: 139-156.
- Thuróczy Cs.- Csóka Gy. (1997): Tölgy gubacsokból (Hymenoptera: Cynipidae) nevelt fémfürkészek (Hymenoptera: Chalcididae) Gyula környékéről. Folia Entomologica Hungariae (megjelenés alatt)
- Thuróczy Cs.-Csóka Gy.-Melika G. (1997): *Andricus hungaricus* Hartig egyivarú gubacsból nevelt parazitoid rovarok (Hymenoptera: Cynipidae).Erd. Kut. Vol. 86-87. 201-205.

Author address:

Dr. Csóka György
Erdészeti Tudományos Intézet
H-3232 Mátrafüred
Pf.: 2.